закріплюються спеціальні значення. Так, іменник branch, який має узуальне значення “подовження із головного стовбура дерева” [Electronic dictionary], використовується в економіці як “…відділ чогось” або “підтримка, допомога”, має два значення: “сам об’єкт, який здійснює підтримку чогось, і гроші (як засіб), що надані фірмі або організації зазвичай державою для продовження функціонування” [Oxford Dictionary of Business 1996, с. 21]. У ПрЖ branch використовується у значенні „рівень цін, за якого активна купівля може припинити або започаткувати тенденцію до пониження” [Random House Dictionary 2009, с. 19].

Процеси різного ґатунку, що відбуваються в термінології, спеціалісти пояснюють за допомогою не лише суто інтралінгвальних, але й екстралінгвальних чинників – соціальних, економічних, політичних. Прикладом тому може бути факт появи у річних БЗ "American Bank" і "The Bank of New York" за 2002 р. словосполучення WTC disaster-related insurance recovery, де WTC (World Trade Center) ‘страхове відшкодування у зв’язку з руйнуванням Світового Торговельного Центру’. Мета адресанта БЗ – передати точну інформацію, не висловлюючи свого ставлення до описуваного. Саме тому ПрЖ послуговується термінологією без емоційних та емотивних конотацій.

Таким чином, аналіз специфіки термінологічних одиниць у професійному жанрі англомовного БД засвідчує факт корелятивного зв’язку вживаної термінології зі структурною організацією тестів, що цей жанр визначають, а саме: домінування в них термінологічної лексики. Лексико-семантична організація професійного жанру англомовного БД вирізняється широким використанням простих термінів і акронімів, відсутністю синонімії та омонімії, які не є сприятливими для кодування і декодування фахової інформації, а також відсутністю емотивні конотації. Натомість термінологічна лексика професійного жанру англомовного БД не уникає полісемії.

Перспективними у подальшому видаються комплексні дослідження інших жанрових різновидів англомовного банківського дискурсу як окремо, так і у порівнянні один з одним.

Література

Бахтин М. М. Проблема речевых жанров // М.М. Бахтин. – М. : Русские словари, 1996. – Т.5: Работы 1940-1960 гг. – 555 с. *Гайда Ст.* Жанры разговорных высказываний / Ст. Гайда // Жанры речи : Сб. науч. ст. – Саратов : Колледж, 1999. – С. 13 – 56. *Колмогарова А. В*. Аргументация в речевой повседневности / А. В. Колмогарова. – М. : Флинта: Наука, 2009. – 149 с. *Косова В. А.* Трансформация жанра научной статьи или выделение жанровых разновидностей / В. А. Косова // Ученые записки Казанского государственного университета. Серия : Гуманитарные науки. − Казань : изд-во ГОУВПО, 2007. – С. 224 – 234. *Малюга Е. Н.* Функциональная прагматика межкультурной деловой коммуникации / Е. Н. Малюга. – М. : URSS, 2008. – 320 с. *Пригарина Н. К.* Специфика риторических и стилистических концепций описания жанров речи [Електронний ресурс] / Н. К. Пригарина. − Режим доступу : www.rusistica.ru/pdf/Prigarina.pdf *Разинкина Н. М.* Стилистика английского научного текста / Н. М. Разинкина. – М. : URSS, 2005. – 216 с. *Селіванова О. О.* Лінгвістична енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с. *Шевченко И. С.* Основы теории языковой коммуникации : уч. пособ. / И. С. Шевченко. – Харьков : НУА, 2008. – 168 с. *Annual Report* of The Royal Bank of Scotland / The Royal Bank of Scotland, 2003. – 94 p. *Electronic dictionary* [Електронний ресурс]. − Режим доступу : www.semantics.at *Oxford Dictionary of Business English* for Learners of English / [ed. D. Parkinson]. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 492 p. *Random House Dictionary* / [ed. L. Urbeng]. – Random House Inc., 2009. – 541 p. *Swales J. M.* Genre analysis / J. M. Swales. – Oxford : Cambridge University Press, 1990. – 261 p. *Wall Street Words :* An A to Z Guide to Investment Terms / [D.L. Scott]. – Houghton Mifflin, 2003. – 469 p. *Web Glossary of Financial and Business Terms* [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.nytimes.com/library/financial /glossary

ЧЕРНЯК О. П., КОЛЯДА Е. К.
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)

ПРАГМАТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ ВИСЛОВЛЕНЬ ОСУДУ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто прагматичні модифікації висловлень осуду в англомовному художньому дискурсі. Проаналізовано прагматичні особливості висловлень осуду, виокремлено типи мовленнєвого акту осуду залежно від їх первинної іллокутивної цілі.
Ключові слова: мовленнєвий акт, висловлення осуду, іллокуція, іллокутивна ціль, поліїллокутивність.

Черняк О. П., Коляда Э. К. Прагматические модификации высказываний осуждения в современном англоязычном художественном дискурсе. В статье рассматриваются прагматические модификации высказываний осуждения. Проанализированы прагматические особенности высказываний осуждения, выделены типы речевого акта осуждения в зависимости от их первичной иллокутивной цели.
Ключевые слова: речевой акт, высказывания осуждения, иллокуция, иллокутивная цель, полииллокутивность.

Cherniak O. P., Koliada E. K. Pragmatic Modifications of Censure Utterances in the Modern English Fiction Discourse. The article deals with pragmatic modifications of censure utterances in the English fiction discourse. Pragmatic peculiarities of censure utterances are analyzed. The main types of speech acts of censure are singled out.

Key words: speech act, censure utterances, illocution, illocutive aim, polyillocutiveness.

Проблематиці та класифікації мовленнєвих актів присвячена велика кількість досліджень (А.Вежбицкая; Г. Г.Почепцов; Дж. Серль; K.Allan; A. D.Cohen; B. Frazer; G. N. Leech та ін.). При класифікації мовленнєвих актів (надалі – МА) враховується іллокутивна ціль, психологічний стан мовця, напрям відносин між пропозиційним змістом МА і станом справ у світі, ставлення до інтересів мовця та адресата тощо [Лингвистический 1990, с. 413]. Як зазначає І. С. Шевченко, з певною часткою умовності всі класифікації можна поділити на дві великі групи: такі, що виділяють великі узагальню вальні класи МА (Дж. Серль, Дж. Ліч, Г. Г. Почепцов), і ті, що подрібнюють МА та їхні типи на ще дрібніші одиниці (Ю. Д. Апресян, Т. Балмер і В. Бренненштуль, А. Вєжбіцка) [Шевченко 1998, с. 48]. Різні таксономії підтверджують, що одні й ті ж МА по-різному інтерпретувались у різних школах і напрямах.

Висловлення осуду як прагмакомунікативні одиниці дисгармонізуючої взаємодії демонструють репрезентацію первинного значення заперечення широким спектром негативно-оцінних комунікативних відтінків. Саме вивчення обумовленості змісту поняття осуд для з'ясування його прагматичного потенціалу і визначає **актуальність** проведеного дослідження.

Мета статті – розглянути і проаналізувати прагматичні модифікації висловлень осуду в англомовному художньому дискурсі. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати прагматичні особливості висловлень осуду; виокремити типи МА осуду залежно від їх первинної іллокутивної цілі.

Об'єктом дослідження є висловлення осуду в англомовному художньому дискурсі кінця XX ст. – початку XXI ст.

Предмет дослідження становлять прагматично-дискурсні особливості висловлень осуду в англомовному художньому дискурсі.

Ми вважаємо, що мовленнєвий акт осуду (надалі – МАО) характеризується ознаками, притаманними для різних іллокутивних класів. У термінах Дж. Серля МАО можна трактувати як асертив, оскільки він відображає стан реальних справ, і як експресив, оскільки він виражає незадоволення мовця цим станом, і як директив, тому що мета МАО – не просто проінформувати адресата, а спонукати його визнати свою провину. Крім того, у межах одного й того ж висловлення осуду можливе суміщення кількох прагматичних значень, а також основного й вторинного прагматичних значень.

Висловлення осуду, представлені в нашій вибірці, можна кваліфікувати саме як такі, що володіють полііллокутивними ознаками висловлення, тобто як прагматичні утворення, які характеризуються прагматичним суміщенням в одному висловленні двох або більше мовленнєвих смислів. Досліджувані висловлення об'єднуються загальною іллокутивною метою, що полягає у вираженні негативної оцінки вчинків та дій адресата. Висловлення осуду ми розглядаємо саме з точки зору їх полііллокутивності та пропонуємо типологію МАО залежно від їх первинної іллокутивної цілі.

Для нашого дослідження ми вважаємо доцільним використати класифікацію І. С. Шевченко [Шевченко 1998, с.50], в основі якої лежать ідеї Г. Г. Почепчова та Дж. Серля, згідно з якою виділяються такі типи МА:

- **констативи**

Прагматичний смисл МА осуду-констативу полягає в тому, щоб констатувати несхвальне ставлення мовця до стану справ, який репрезентується пропозиційним змістом висловлення, наприклад:

*(1) "**Miss Elizabeth**," the footman pointedly informed Ian, "**doesn't know how to cook.** She has always been much too busy to learn" (J. Mc Naught. Almost Heaven, p. 363);*

*(2) "**You, Ashlyn, are the most selfish person I've ever met**," I said, controlling the level of my voice (D. Koomson. Marshmallows For Breakfast, p. 358).*

У наведених прикладах адресант відверто констатує факти, за які він осуджує адресата: адресат (Ешлін) – егоїстична особа й не турбується про свою сім'ю (приклад 2), або осуджувана особа (міс Елізабет) у двадцять років не вміє куховарити (приклад 1). Отже, ВО-констативи є найбільш категоричною формою висловлень осуду.

1. квеситиви

Значна частина ВО-квеситивів є риторичними запитаннями, які мають лише формальні ознаки запитань і їх задають не для отримання інформації, а з метою передачі її в особливо експресивній формі. Будучи показниками емоційності мовлення, риторичні запитання відіграють велику роль у мовленнєвому спілкуванні. Основою риторичних запитань є те, що вони виникають як мовленнєва реакція протесту. Проаналізуємо приклади:

*(3) Trish breaks off in surprise. "**Samantha, what on earth are you wearing?** You look like Elton John!" (S. Kinsella. The Undomestic Goddess, p. 269);*

*(4) "You decided to become a housekeeper," echoes Freya slowly. "**Samantha, did you totally lose your mind?**" (S. Kinsella. The Undomestic Goddess, p. 53).*

У наведених прикладах запитання *What on earth are you wearing?*, *Did you totally lose your mind?* не вимагають безпосередньої відповіді, вони є осудом адресата, і останній повинен інтерпретувати їх – не слід було цього одягати, не можна так кардинально змінювати свою долю, погубивши кар'єру. Із наведених прикладів випливає, що форма риторичного запитання послаблює категоричність висловлення осуду.

2. директиви

МА з директивною іллокутивною ціллю належать до спонукальних МА, які характеризуються облігаторністю виконання дій, пріоритетністю позиції мовця. Ці висловлення мають превентивний характер і ґрунтуються на пресупозиції наявності в мовця бажання здійснити якусь дію, яка є небажаною для слухача [Vanderveken 1994, с. 195]. ВО-директиви поділяються на ВО-ін'юнктиви (спонукання-наказ) та ВО-реквестиви (спонукання-прохання). Нами були виявлені лише **ВО-ін'юнктиви,** які виражають осуд у категоричній формі. Крім вираження несхвалення, ВО-ін'юнктиви спонукають адресата виконати якусь дію, наприклад:

*(5) Then she paused to look her up and down, her eyes openly condemning the plain trousers and T-shirt. "**Hurry on through to your room and get changed.**" (S. Howard. An Impossible Passion, p. 174).*

У наведеному прикладі мати не схвалює, що її дочка одягнена у прості штани й футболку, що засвідчує авторська ремарка (*her eyes openly condemning the plain trousers and T-shirt*). Проте вона не безпосередньо констатує це, а спонукає дочку піти переодягнутися (*Hurry on through to your room and get changed*). Використання наказового способу надає висловленню відвертої категоричності.

- **експресиви**

Експресиви широко використовуються для вираження оцінних висловлень [Вольф 1985, с. 165] і осуду зокрема, оскільки осуд – висловлення негативної оцінки і, крім того, це емоційна реакція. Експресиви виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості. І, як зазначає О. М. Вольф, чим сильніше оцінка торкається інтересів мовця, тим дієвіші її іллокутивні сили і тим більше мовленнєвий акт впливає на емоційний стан адресата [Вольф 1985, с. 167]. ВО-експресиви характеризуються використанням пейоративів, емотивних структур-кліше та емоційно-оцінної лексики. Проаналізуємо приклади:

*(6) "**How could he have been so weak, so spineless as to have let her go so easily?**" (S. Lewis. Obsession, p. 53);*

*(7) "She is your grandmother, **you selfish bastard,** and she is going to be a hundred years old!" (M. Smith Collins. Shared Ground, p. 29);*

*(8) "**For heaven's sake! Have you no shred of confidence at all in your own work! Why put yourself down?** Whatever or whoever makes you think it substandard?" (D. Hamilton. Dark Charade, p. 102).*

Отож у ВО-експресивах мовленнєвий смисл висловлення відображається з максимальною інтенсивністю та особливою виразністю, яка створюється за допомогою емфатичної інтонації (*How could he have been so weak, so spineless as to have let her go so easily?*), емотивних структур-кліше (*For heaven's sake!*), еліптичних синтаксичних структур (*Why put yourself down?*) і негативно зарядженої емотивної лексики (*selfish bastard*).

3. комісиви

Комісиви зобов'язують виконати певні дії в майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки. ВО-комісиви поділяються на: ВО-менасиви (погроза) та ВО-промісиви (обіцянка, пропозиція).

– **ВО-менасиви** використовуються адресантом, коли він не безпосередньо осуджує адресата, а хоче здійснити на нього сильніший психологічний вплив.

*(9) The doctor looked into Wladek's eyes. "My friend**, never mention escape again or they may kill you**" (J. Archer. Kane & Abel, p. 73).*

У наведеному прикладі мовець не безпосередньо осуджує адресата за те, що він планує втечу, а й хоче залякати його не робити цього в майбутньому, зазначаючи, що такі дії можуть призвести до трагічних наслідків (*never mention escape again or they may kill you*).

– **ВО-промісиви** в м'якшій формі, ніж ВО-менасиви, вказують адресатові на наслідки осуджуваних мовцем дій. Проаналізуємо приклади:

*(10) "What in heaven's name got into you?" Edwina went on. "**It'll be all over the village by tomorrow night.** I didn't bring you up to behave like that, my girl…" (S. Lewis. Obsession, p. 31);*

*(11) "That's no way to handle a boy of an age that tender," they admonished her. "**If you're not careful, you'll lose him**. One night, he won't come home from these solo forays" (A. D. Foster. For Love Of Mother-Not, p. 12).*

Отож мовець відверто вказує на наслідки осуджуваних ним дій: плітка пошириться по всьому селу до завтра (*It'll be all over the village by tomorrow night*) (приклад 10), якщо жінка не буде обережною, вона втратить свого сина (*If you're not careful, you'll lose him*) (приклад 11), проте в цих випадках ВО звучить не як погроза, а як застереження.

4. метакомунікативи:

– з-поміж метакомунікативів нами виявлені **МА розірвання мовленнєвого контакту,** які використовуються мовцем, коли він не бажає продовжувати розмову, висловивши осуд. Наприклад:

(12) "Delightful to chat, but I'm leaving the country on Friday and there's a lot to do. ***It's exceedingly busy here, so I wouldn't ring again if I were you****." (S. Kinsella. The Undomestic Goddess, p. 298).*

У наведеному прикладі адресант осуджує співрозмовника (Саманту) за те, що вона зателефонувала йому невчасно, і, не бажаючи розмовляти, він різко перериває розмову (*I wouldn't ring again if I were you*), вказуючи на неможливість подальших мовленнєвих контактів.

- **перформативи** не є типовими для вираження осуду.

Спостереження над мовним матеріалом показали, що дієслова на позначення осуду в англійській мові (*condemn, blame, reprimand, denounce* тощо) не здатні використовуватись ні в перформативній формулі, ні в модальному контексті. Ми не відзначили таких структур, як *"I condemn you…", "I'd like to blame you…", "I must denounce you…"* тощо. Функціонування дієслова *blame* у висловленнях від першої особи можливі лише за наявності певних умов, наприклад, у структурі, запропонованій Дж. Фершуереном [Verschueren 1980, с. 11]. Ця структура є складним реченням, перша частина якого містить дієслово в заперечному модальному контексті, а друга вводиться сполучником *but*, який контролює негативну реакцію слухача (*"I don't blame you but…", "I wouldn't like to blame you but…"*). Наприклад:

*(13) Morgan gave a broad smile. "****I can't blame you*** *for jumping to that conclusion; it's the usual reaction.* ***But*** *it's quite wrong." (A. C. Clarke. The Fountains of Paradise, p. 24);*

(14) She looked back at him. "If you're going to knock me out, get on with it. I'm fed up with trying to talk to someone who's unable to speak for himself. ***I don't blame you****; it's not your fault.* ***But*** *it's boring, and I'm tired" (A. D. Foster. The False Mirror, p. 40);*

У наведених прикладах мовець намагається переконати адресата, що він не осуджує його, що засвідчує заперечна форма дієслова ***blame*** (*I can't blame you; I don't blame you*), хоча висловлення, що слідує за ним, доводить протилежне. Негативна пресупозиція, яка має неприємний для слухача ефект, вимагає нейтралізації цього ефекту введенням оператора заперечення. І. Е. Клюканов на матеріалі російської мови відзначає, що в подібних висловленнях мовець проявляє "комунікативну підступність": за рахунок використання заперечення перед іллокутивним дієсловом він здійснює спробу переконати слухача, що він не чинить ніякої дії і, отже, забезпечує успішність здійснення "комунікативного вбивства" [Клюканов 1987, с. 87–89].

Отож перформативні висловлення, хоча й виражають найповніше комунікативний смисл, не можна вважати типовими формами вираження осуду. Аналіз мовного матеріалу показав, що висловлення з експліцитно вираженим "я" зі значенням несхвалення є нечисленними. Небажання мовця надавати категоричності своїй негативній оцінці призводить до того, що він змушений "маскувати" свій мовленнєвий намір засобами інших мовленнєвих актів, тобто виражати його імпліцитно.

Аналіз ілюстративного матеріалу показує, що частотність використання різних типів мовленнєвого акту осуду різна. Найширше для вираження інтенційного смислу осуду використовуються МА з первинною асертивною (35,1 %), експресивною (23,4 %) та директивою (16,1 %) метою. Менші групи становлять МА квеситиви (13,5%), МА розірвання мовленнєвого контакту (6,2%), менасиви та промісиви (3,1 % та 2,6 % відповідно).

Література

Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с. *Клюканов И. Э.* Перформативное прочтение некоторых неперформативных глаголов / И. Э. Клюканов // Языковое общение : Единицы и регулятивы. – Калинин : Изд-во КГУ, 1987. – С. 85–89. *Лингвистический* энциклопедический словарь [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энцикл., 1990. – 685 с. *Шевченко И. С.* Историческая динамика предложения : английское вопросительное предложение XIV–XX вв. : монографія / И. С. Шевченко. – Х. : Константа, 1998. – 168 с. *Vanderveken D.* Meaning and Speech Acts / D. Vanderveken. – Cambridge : Cambridge University Press. – 1994. – Vol. 1. – 241 p. *Verschueren J.* On Speech Act Verbs // Pragmatics and Beyond / J. Verschueren. – Amsterdam : J. Benjamin Publishing Co., 1980. – 83 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Archer J. Kane & Abel / J. Archer. – N.Y. : Faucett Crest, 1981. – 477 p. *Clarke A. C.* The Fountains of Paradise / A. C. Clarke. – UK : Victor Gollancz, 1979 – 256 p. *Foster A. D.* For Love Of Mother-Not / A. D. Foster. – US : Del Rey Books, 1983. – 256 p. *Foster A. D.* The False Mirror / A. D. Foster. – N. Y. : Ballantine Del Rey, 1992. –110 p. *Hamilton D.* Dark Charade / D. Hamilton. – N.Y. : Harlequin Books, 1987. – 189 p. *Howard S.* An Impossible Passion / S. Howard. – N.Y. : Harlequin Books, 1991. – 187 p. *Kinsella S.* The Undomestic Goddess / S. Kinsella. – L. : Black Swan, 2006. – 416 p. *Koomson D.* Marshmallows for Breakfast / D. Koomson. – L. : Sphere, An Imprint of Little, Brown Book Group, 2007. – 440 p. *Lewis S.* Obsession / S. Lewis. – L. : A Mandarin Paperback, 1996. – 663 p. *Mc Nauhgt J.* Almost Heaven / J. Mc Nauhgt. – N.Y. : Pocket Books, 1990. – 517 p. *Smith C. M.* Shared Ground / C. M. Smith. – N.Y. : Silhouette Books, 1991. – 251 p.